

“ Ortadoğu ve Batı ,”

. Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin .

Bu başlık, Londra Üniversitesi profesörlerinden, memleketimizde de çok iyi tanınan tarihçi Bernar Lewis'in Amerikada İndia Üniversitesinde verdiği altı konferansı kapsayan yeni bir kitabın adıdır ve konusu da Orta Doğu ile Batı arasındaki münasebetler, daha doğrusu Batı hareket ve medeniyetinin Orta Doğu'nun islam halkları ve toplumları üzerindeki yoğun etkisi ve bunun doğurduğu sonuçlar ile Orta Doğu'da bıraktığı yankıların çeşitli ve sürekli safhalarını açıklamaktadır. İlk önce 1902 de bir Amerikalı denizcilik tarihçisinin ortaya attığı, o zamanlar sadece Arabistan ile Hindistan arasındaki sahayı anlatan, fakat sonraları ülkemizi ve bölgemizi hatta başka yerleri de içine alan, bu terim genel bir kabul görmüş ve Yakın Doğu teriminin yerini almış, böylece, milletler arası münasebetlerde her vesile ile söz konusu edilir olmuştur.

Orta Doğuda dış politika

Bernard Lewis'in Orta Doğu memleketlerini, halklarını ve toplumlarını, yakın tarihlerinde ve bugüne kadarki durumlarında, kültürleri, siyasi ve fikri akımları ile, anlatmaya ve açıklamaya çalıştığı bu özette bize de ayrılan çok ilginç kısımlar, yakın tarihimizin çeşitli yönlerini yansıtan ve bunlar üzerinde müellifin kendi özel yargılarını kaydettiği bölümler vardır. Bu yüzden, bu konferanslar üzerinde biraz durmayı ve Ulus okuyucularına bundan söz açmayı faydalı bulduk. Çünkü, bize göre, bugün özellikle her Türk aydınının memleketimizi, onun gerçeklerini ve ihtiyaçlarını iyice tanımaya ve bilmeye zorunlu olduğu kadar. mensup olduğu bölgeyi, onun yapısını ve bugünkü durumu ile eğilimlerini, yani, Orta Doğu memleketlerini ve halklarını. bir de, bütün bu camia üzerine yüzyıllardan beri siyaseti, kültürü, ekonomisi ve çıkarları ile etki yapan ve bu gün de bunları sürdürmek isteyen ve kısaca Batı dediğimiz kavramın bütün genişlik ve derinliği ile bilincine varması çok önemlidir ve gereklidir.

Bernard Lewis bölgenin tarihi portresini çizdikten, Batı'nın etkilerinde yoğunluk kazanmasını, Orta Doğu'da özgürlük peşinde koşulmasını, yurtseverlik ve milliyetçilik akımlarını, İslam'ın ihtilal hareketlerini tarihi menşelerine kadar uzanarak inceledikten ve eleştirdikten sonra, milletlerarası ilişkilerle Orta Doğu sorununu söz konusu etmektedir ki, biz, özellikle bu bölüm üzerinde kısaca bir iki noktaya değinmekle yetineceğiz: Orta Doğu memleketlerinde ve milletlerin de milletler arası ilişkiler ve genellikle dış siyaset, müellifin dediği gibi, gerçekten Batıya göre çok geç bilinen ve gelişen bir kavram ve eylem olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile İran'ı kısmen bundan istisna etmek ve bu devletlerde dış siyaset işlerinin uzun devirler boyunca pratik tecrübeler sonucunda geliştiğini kabul etmek mümkün ise de, yine de, belirli bir dış siyasetin varlığına ve izlenmesine etki yapan faktörlerin, başka geniş bir kamu oyunun, bunlarda çok geç ortaya çıktığını düşünmek doğru olur. B. Lewis bu konuda bir çok tarihi olaylar üzerine eğilerek bunlar arasında bu açıdan bir muvazilik kurmakta ve bazı kişisel düşüncelerini

ve görüşlerini belirtmekte, peşinden de, bizi daha çok ilgilendirecek ve günümüzün gerçeklerine oldukça ışık tutacak olan olayları şöyle açıklamaktadır: 1947 de Başkan Truman Kongreden yetki aldıktan sonra Türkiye ve Yunanistan'a yardım kampanyası açılır, bu politika derhal İran'a da teşmil edilir. Amerika Birleşik Devletleri 1949 sonlarına doğru Orta Doğu'daki politikasını daha aktif ve tutarlı yürütebilmek gerektiğine inanarak İstanbul'da Dışişleri Bakan Yardımcısı George C. Mc. Ghee'nin başkanlığında ilgili Amerikalı diplomatların katıldığı bir toplantı tertipler (Kasım 1949) ki, bu toplantıda Mc. Ghee'nin arkadaşlarına Amerikan politikası hakkındaki açıklamaları ve talimatı, burada hazır bulunanlardan o zamanki İsrail elçisi James G. Mc. Donald tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Amerikanın politikası

“Birleşik Devletlerin Orta Doğudaki siyasetinin temeli, bu bölgedeki bütün kaynakların geliştirilmesine, hayat seviyesinin yükseltilmesine yardım etmek ve şu iki acele maksadın sağlanmasıdır:

1 - İçte komünizm tehlike ve tehdidini bertaraf etmek.

2 - Herhangi bir Sovyet tecavüzüne karşı hudut devletleri Türkiye ve Yunanistan'ı silhla korumaktır. Bu bakımdan, ilk önce Orta Doğu meselelerinde Birleşik Devletler artık daha fazla arka planda kalmaz, komünist tehdidinin artması ve daha bir çok problemlerle sıkışık durumda olan İngiltere bu bölgede Batı menfaatlerinin ve Batı medeniyetinin korunması için bütün sorumlulukları artık daha fazla yüklenemez. Birleşik Devletler gittikçe ağırlaşan yükün büyük bir kısmını yüklenmek zorunluğundadır. Bu bakımdan Büyük Britanya ile tam bir prensip anlaşmasına varılmıştır. Her iki ülke, bazı yerlerde özel çıkarları tamamen uyuşmasa bile, genellikle aynı hedefleri gütmektedir.”

Mc. Donald, Mc. Ghee'nin son sözlerini gerçek durumun tam bir ifadesi olarak kabul etmemiş ve şu görüşü ayrıca belirtmeye lüzum görmüştü: “Bana öyle geldi ki, İngiltere ile bizim milli menfaatlerimiz arasındaki ayrılıkların şumulünü bu sözler iyice anlatmaya yetti.”

Telaviv'deki Amerikan elçisinin kastedtiği şey, Orta Doğu'daki menfaat ayrılıklarının Arap memleketleri ile İsrail arasındaki anlaşmazlıklar ile ilgili bulunabileceği meydandadır. Esasen, pek çok Arap, Batı'ya karşı düşmanlıklarını ve kinlerini emperyalizm ve siyonizm siyasetine dayandırmakta idiler. Ancak, Araplara göre bir taraftan emperyalizm, diğer yandan siyonizm ayrı ayrı değil, fakat aynı bir problem niteliğinde idi ve bu alanda daha bir çok problemlerin hatıra gelebileceğine işaret eden Bernard Lewis şöyle bir soruyu sormaktadır:

O halde, emperyalizme karşı kin ve nefret niçin sadece Amerika'ya münhasır kalıyor da bu gün hala Semerkand, Buhara gibi eski müslüman Asya şehirlerini idaresi altında tutan Rusya hariç tutuluyor? Ve aynı sorunun Arap dünyası dışında bulunan diğer Asya ve Afrika memleketleri için de sorulabileceğini ilave ediyor. Müellif, bu münasebetle, bu durumun, Orta Doğu'daki bugünkü hoşnutsuzlukların devletler ya da milletler arasındaki anlaşmazlıklardan değil de medeniyetler arasındaki çelişmelerden ileri geldiği şeklinde yorumlandığı takdirde daha iyi anlaşılabilceğini bildiriyor.

Büyük mücadele

Ona göre, Gibbon'un "Büyük Mücadele " diye adlandırdığı ve hıristiyanlık ile müslümanlık arasındaki ortaçağdan beri şu ya da bu şekilde cereyan eden savaş hala sürüp gitmektedir. Ancak biz deriz ki, bazan yan etkenler ve dış güçler bu mücadeleye kendi çıkarları açısından bir renk ve anlam vermeye çaba göstermekte, görünür görünmez, olumlu olumsuz kuvvetleri özel maksat ve hedeflerine bir araç olarak ortaya sürmekte, ya da tarihi "Büyük Mücadele" yi bugünün itibarda olan terimlerine, "soğuk harp", "ideoloji harbi", "barış içinde birlikte yaşama" biçimlerinde Orta Doğu memleketlerine ve halklarına telkin etmiye çalışmaktadırlar. Bunlardan bir kısmı bu gün bilerek ya da bilmiyerek bir tarafın, diğer kısmı da karşı tarafın aynı sıcaklık ve kararlılıkla dostu ve savunucusu durumuna düşüyor ki, işin hazin yönü de, uygarlık kervanında ve kuvvetler dengesinde kendi gerçek yerini ve özel çıkarlarını kestiremiyerek ve ön plana geçeceği yerde dümen suyundan giden, kendi sorunlarının çözömlenmesinde çok kez bocalayarak başkalarından medet uman Orta Doğu memleketlerinin, toplumlarının dün olduğu gibi bugün de bir çok problemler, milletlerarası ilişkilerde ihtiraslar, menfaatler konusu olmasının sürüp gitmesidir. Bernard Lewis'in kitabı Türk aydınına Orta Doğu sorunu içinde Türkiye sorunlarından bir kısmını da özet olarak sunmakta ve bunlar üzerinde düşünöüp müellifin ortaya koyduğu İngiliz, Amerikan, ya da Batı görüşleri açısından değil, Türk milli açısından çözüm yolları arama gereğini duyurmaktadır.